

İslâm Ceza Hukukunda Suç Genel Teorisinin Mevcudiyeti ve Mahiyeti Hususunda Bir Mülâhaza*

Dr. Muhammed Tefvik TORTOP

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Isparta / TÜRKİYE

muhammedtortop32@gmail.com | orcid.org/0009-0004-8484-4223

Zeki YAKA

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı
Asst. Prof. Dr., Akdeniz University Faculty of Theology Department of Islamic Law

Antalya / TÜRKİYE

zekiyaka@akdeniz.edu.tr | orcid.org/0000-0001-8027-4981

Özet

Ceza hukuku toplumsal düzeni, barışı ve güvenliği sağlamakla görevlidir. Bu vazifelerin yerine getirilmesi, haksızlık ve suç teşkil eden eylemlerin belirlenmesine bağlıdır. Beşerî ceza hukukunda bu belirlemeler suç genel teorisinin konusunu oluşturur. Suç genel teorisinde suç, hukukî bir yapı olarak ele alınır ve bir davranışın suç sayılabilmesi için gereken niteliklerin tespitine çalışılır. Aktüel beşerî ceza hukukuna göre söz konusu niteliklerin her bir suçu kapsayabilmesi maksadıyla ceza kanunlarının özel kısmında yer alan suç türleri genel olarak incelenir. Bu bağlamda öncelikle özel suç türlerinin unsurları geliştirilir (tamim metodu). Meydana gelen genel unsurlardan genel bir suç

* Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi'nde 2024 yılında tamamladığımız "İslâm ve Türk Ceza Hukukuna Göre Suç Genel Teorisinde Suçun Manevi Unsuru" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Geliş/Received: 05.06.2024 | **Kabul/Accepted:** 17.11.2024 | **Yayın/Published:** 30.12.2024

Atıf/Citation: Tortop, Muhammed Tefvik - Yaka, Zeki. "İslâm Ceza Hukukunda Suç Genel Teorisinin Mevcudiyeti ve Mahiyeti Hususunda Bir Mülâhaza". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 44 (Aralık 2024), 175-204. / Tortop, Muhammed Tefvik - Yaka, Zeki. "A Consideration on the Existence and Nature of the General Theory of Crime in Islamic Criminal Law". *Journal of Islamic Law Studies* 44 (December 2024), 175-204.
<https://doi.org/10.59777/ihad.1496258>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

tipine ulaşılır. Sonrasında ise özel suç türleri, genel suç tipine döndürülür ve unsurları sistemlere bağlanır. Dolayısıyla beşerî ceza hukuku suç genel teorisinin en temel konusunu suç/unsur teorisi teşkil eder.

Bu makalede, beşerî ceza hukukuna ait bir kavram olan suç genel teorisinin İslâm ceza hukukunda lafız veya anlam açısından bir karşılığının bulunup bulunmadığı inceleme konusu edilmiştir. Zira İslâm ceza hukukunda haksız eylemlerden hangilerinin suç sayıldığını, suçun yönlemsel açıdan nasıl ele alındığını ve bir davranışın suç teşkil etmesi için gerekli görülen esasların neler olduğunu ortaya koymak önemlidir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen sonuçların İslâm ceza hukuku ve aktüel beşerî ceza hukuku alanlarındaki çalışmalara katkı sunması amaçlanmaktadır.

Mahiyeti ve metodu bakımından beşerî ceza hukukundan oldukça farklı olan İslâm ceza hukukunda bir suç genel teorisinin bulunup bulunmadığını klasik ve modern dönem İslâm hukuku eserlerini göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir. Zira bu iki dönemde ceza hukukunun ve suçun ele alınış biçimi birbirinden farklıdır.

Modern dönem İslâm ceza hukuku eserlerinin aksine klasik fıkıh kitaplarında İslâm ceza hukuku özel-genel taksimine tabi tutulmamıştır. Doğrusu ta'zîr bir yana bırakılırsa kıyas ve had suçlarında özel hükümlerden ayrı olarak genel bir suç teorisi ortaya koyma şeklinde bir yazım metodu benimsenmemiştir. Bu durum suçun incelenmesinde tamime (unsurların genelleştirilmesi) dayalı bir usulün işletilmediğini göstermekle birlikte özel ve genel ceza hukukuna ait konuların İslâm ceza hukukunda bulunmadığı anlamı taşımamaktadır. Nitekim klasik fıkıh eserlerinde unsur ve tezahür şekilleri teorilerine ait meselelerin bizzat özel suç türleri incelenirken ele alındığı görülür. Başka tabirle İslâm hukuku eserlerinde özel suç tiplerinin tanımlanması vasıtasıyla eylemin suç teşkil edip etmediği konusundaki kriterler ortaya koyulmuştur. Böylelikle suçun teşekkülünü sağlayan şartlar ve unsurlar belirlenmiştir. Bu durum, İslâm ceza hukukunda unsur ve tezahür şekilleri teorilerinin var olduğunu göstermektedir. Ancak İslâm ceza hukukunun mahiyeti itibarıyla beşerî ceza hukukundan oldukça farklı olduğunu da unutmamak gerekir. İslâm ceza hukuku, ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik açıdan beşerî ceza hukuku ile eşdeğer bir yapı değildir. İslâm ceza hukukunun ilâhî menşeli olması, ahkâmının elde edilme yöntemini ve ahlâkla ilişkisini belirleyen temel faktördür. Kısacası düzenleme alanlarında ortaklıklar olsa da yapısal anlamda İslâm ceza hukuku ile beşerî ceza hukuku arasında bir ortaklık bulunmamaktadır.

Öte yandan bu makalede klasik ve modern dönem İslâm ceza hukuku eserleri arasındaki metodik ayrım gözetilmiş; suç genel teorisi, bu eserler bakımından ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Bu değerlendirme sonrasında ise suç genel teorisinin temel meseleleri olan suç, haksızlık, hukuka aykırılık gibi kavramların İslâm ceza hukukundaki karşılıkları saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, İslâm Ceza Hukuku, Beşerî Ceza Hukuku, Suç Genel Teorisi, Unsur.

A Consideration on the Existence and Nature of the General Theory of Crime in Islamic Criminal Law **

Summary

Criminal law is tasked with maintaining social order, peace, and security. Fulfilling these duties depends on the identification of actions that constitute wrongdoing and crime. In human criminal law, these determinations form the subject matter of the general theory of crime. Within this theory, crime is regarded as a legal construct, and efforts are made to identify the attributes necessary for an act to be classified as a crime. According to contemporary human criminal law, types of crimes listed in the special section of penal codes are examined generally to ensure that these attributes cover each crime. In this context, the elements of specific types of crimes are generalized (the method of generalization), and from these general elements, a general type of crime is derived. Subsequently, specific types of crimes are reduced to the general crime type, and their elements are systematized. Therefore, the theory of crime/elements constitutes the most fundamental subject of the general theory of crime in human criminal law.

This article examines whether the general theory of crime, a concept from human criminal law, has a literal or semantic equivalent in Islamic criminal law. It is essential to identify which wrongful acts are considered crimes in Islamic criminal law, how crime is methodologically addressed, and what principles are deemed necessary for an act to constitute a crime. This study aims to contribute to research in the fields of Islamic criminal law and contemporary human criminal law with the findings obtained.

To assess whether a general theory of crime exists in Islamic criminal law, which is substantially different in nature and method from human criminal law, one must consider both classical and modern Islamic legal works. This is because the approach to criminal law and crime differs between these two periods.

Unlike modern Islamic criminal law works, classical fiqh books do not categorize Islamic criminal law into special and general sections. Aside from ta'zîr, the classical approach does not adopt a writing method that presents a general theory of crime separate from the specific rules for qisas and hadd crimes. Although this suggests that a method based on generalization is not applied in the examination of crime, it does not mean

** This article is grounded on my doctorate dissertation titled "The Moral Element of Crime in the General Theory of Crime According to Islamic and Turkish Criminal Law" (PhD Dissertation, Akdeniz University, Antalya/Turkey, 2024).

that topics related to special and general criminal law are absent in Islamic criminal law. In fact, classical fiqh works show that issues related to the theories of elements and forms of manifestation are directly addressed when specific types of crimes are examined. In other words, Islamic legal texts establish criteria for determining whether an act constitutes a crime by defining specific types of crimes, thus identifying the conditions and elements that constitute crime. This demonstrates the presence of theories of elements and forms of manifestation in Islamic criminal law. However, it should be noted that Islamic criminal law is fundamentally different from human criminal law. Islamic criminal law is not equivalent to human criminal law in terms of its ontological, epistemological, and axiological structure. The divine origin of Islamic criminal law is the fundamental factor that determines the method of deriving its rulings and its relationship with morality. In short, while there may be commonalities in regulatory areas, there is no structural equivalence between Islamic criminal law and human criminal law.

Additionally, this article observes the methodological distinction between classical and modern Islamic criminal law works and addresses the general theory of crime under separate headings for these works. Following this evaluation, the article attempts to identify the equivalents of fundamental concepts of the general theory of crime -such as crime, wrongdoing, and illegality- in Islamic criminal law.

Keywords: Islamic Law, Islamic Criminal Law, Human Criminal Law, General Theory of Crime, Element.

Giriş

Beşerî hukuk tarihi bakımından ceza kanunlarının genel ve özel şeklindeki tak-simi ve bu bağlamda özel kısımda yer alan suç türlerinin unsurlarının belirlenmesi, 16. ve 17. yüzyıllara kadar götürülebilmektedir. Ancak suç kavramının mahiyeti ile suç çe-şitlerinin her biri için varlığı aranan genel unsurların nelerden ibaret olduğu sorunla-rını da kapsayan bir suç genel teorisi oluşturma çabası, özellikle 19. yüzyıldan itibaren yoğunluk kazanmıştır.¹

¹ Sami Selçuk, *Suç Genel Kuramı* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 16.

Suç genel teorisi, haksızlık teşkil eden davranışlardan hangilerinin suç sayılması gerektiği² sorusuna verilen cevaplardan oluşmaktadır.³ Bu bağlamda suç genel teorisinin, *suç/unsur teorisi* ve *tezahür şekilleri teorisi* (teşebbüs, iştirak ve içtima gibi bir suçun gerçekleşebileceği biçimler) olmak üzere iki ana bölümü bulunmaktadır.⁴ Ayrıca suçun tarifi, haksızlık teşkil eden diğer davranışlardan ayrımı ve korunması amaçlanan hukuksal değerlerin neler olduğu gibi birtakım konular da suç genel teorisinin kapsamında yer almaktadır.⁵

Beşerî ceza hukukunda suç genel teorisinin oluşumu üç aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşama ceza kanununun iki temel kısma taksimidir. Bunlar; genel ve özel kısım şeklinde adlandırılmaktadır. Genel kısımda, kanunda tarif edilen suç çeşitlerinin tamamı için gerekli ve geçerli olan genel kurallar ortaya koyulur. Özel kısımda ise suç türleri müstakil bir biçimde tarif edilir. Bu tanımlarda özel suç tipinin teşekkülü için gerekli olan unsurlar belirlenir.⁶

Suç teşkil eden eylemlere ulaşma yolundaki ikinci belirleme aşaması ise kanunda yer alan her bir özel suç türü için gerekli ve geçerli olabilecek genel unsurların var olup olmadığı şeklindeki soruya verilen cevaptır. Beşerî ceza hukukunda bu soruya olumlu yanıt verilmektedir.⁷

Üçüncü ve son belirleme aşaması ise mevcut olduğu söylenen genel unsurların nelerden ibaret olduğunun bizzat ortaya koyulmasıdır. Böylece genelleştirilen (tamim

² Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 1/5, 9; Nevzat Toroslu - Haluk Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 17; Veli Özer Özbeke vd., *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 203; İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010), 33.

³ Selâhattin Keyman, "Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu: Genel ve Soyut Hareket Kavramı - Suçun İncelenmesinde Tekçi ve Tahlilci Yöntemler", *Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983), 429.

⁴ Nurullah Kunter, *Suçun Kanunî Unsurları Nazariyesi* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1949), 20-1; a.mlf., *Suçun Maddî Unsurları Nazariyesi (Hareket-Netice-Sebebiyet Alâkası)* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1954), 2; Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 2/2; Keyman, "Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu", 429.

⁵ Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, 2/1, 3; Keyman, "Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu", 429; Nur Centel vd., *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010), 201; Mehmet Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2006), 403; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 197; Murat Volkan Dülger, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Hukuk Akademisi Eğitim ve Yayıncılık, 2021), 210-1; Selçuk, *Suç Genel Kuramı*, 14-5.

⁶ Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Dersleri* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992), 151; Selçuk, *Suç Genel Kuramı*, 15; Özbeke vd., *Genel Hükümler*, 203.

⁷ Selçuk, *Suç Genel Kuramı*, 15.

metodu) özel unsurlardan genel bir suç tipine ulaşılmış olmaktadır.⁸ Sonrasında ise özel suç türleri bu genel suç tipine döndürülür. Ancak bu metot, özel suç tiplerinin özünün kaybedilmesine veya oluşturulan genel unsurlarla özel suç tipi arasında uyumsuzlukların meydana gelmesine sebep olabilmektedir.⁹

Bu çalışma, beşerî ceza hukukuna ait bir kavram olan suç genel teorisinin İslâm ceza hukukunda lafız veya anlam yönünden bir karşılığının bulunup bulunmadığı ve İslâm ceza hukukunda suç olgusunun yöntemsel açıdan nasıl incelendiği konularına yönelmektedir. Beşerî ceza hukukunda suç genel teorisi, suç sayılan davranışların tespitiinde işlevsel bir araç olarak görülmektedir. İslâm ceza hukukunda da bir davranışın suç teşkil etmesini sağlayan kriterler ve bu hususta metodik bir anlayış bulunmaktadır. Dolayısıyla İslâm ceza hukukunda suçun nasıl incelendiği ve bunun bir suç genel teorisi olup olmadığı meselelerini ele alan müstakil bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu bağlamda konusu ve işleyişi bakımından özgün bir niteliğe sahip olan bu araştırma, İslâm ceza hukuku alanındaki incelemelere katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda suç genel teorisinin kapsamında yer alan meselelere dair İslâm hukuku alanında birçok çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Suç, kasıt, iştirak, içtima gibi unsur ve/veya tezahür şekilleri teorilerine ait konuların ele alındığı akademik çalışma oldukça fazladır. Özellikle Yasin Kurban tarafından kaleme alınan “*İslam Hukuku ve Pozitif Hukuk Açısından Suç Genel Teorisi Bağlamında Hareket*” ve “*İslam ve Pozitif Hukuk Açısından Suç Genel Teorisi Bağlamında Trafik Suçları*” adlı makalelerde, İslâm ceza hukuku suç genel teorisi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yine Abdulfuid Aykul tarafından “*İslam Ceza Hukukunda Ta‘zîr*” adlı bir doktora çalışması yapıldığı ve burada ta‘zîr suç ve ceza teorilerine ayrıntılı bir şekilde yer verildiği görülmüştür. Türk ceza hukuku alanında ise Sami Selçuk tarafından yazılan “*Suç Genel Kuramı*” isimli bir eser bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar, İslâm ceza hukukunda müstakil olarak bir suç genel teorisinin mevcudiyeti ve mahiyeti konularına yönelmemektedir. Dolayısıyla bu makale, suç genel teorisini ve bunun kapsamındaki bazı kavramları İslâm ceza hukuku bağlamında incelemesi sebebiyle özgün bir nitelik arz etmektedir.

⁸ Demirbaş, *Genel Hükümler*, 197; Selçuk, *Suç Genel Kuramı*, 15; Bahsedilen tamim yönteminin Grispigni tarafından geliştirildiği söylenmektedir. Bk. Dönmezer - Erman, *Nazarî ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 2/2; Keyman, “Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu”, 430.

⁹ Kunter, *Kanunî Unsurlar*, 17-9; Keyman, “Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu”, 459; Demirbaş, *Genel Hükümler*, 197.

1. İslâm Ceza Hukuku Açısından Suç Genel Teorisi

Suç genel teorisi kavramı ve bunun içeriği, beşerî hukuka aittir. Mahiyeti ve metodu bakımından beşerî ceza hukukundan oldukça farklı olan İslâm ceza hukukunda genel bir suç teorisinin varlığını klasik ve modern dönem İslâm hukuku eserleri göz önünde bulundurularak değerlendirmek gerekmektedir. Zira bu iki dönemde ceza hukukunun ve suçun ele alınış biçimi birbirinden farklılık arz etmektedir.

1.1. Klasik Fıkıh Eserleri Bakımından Suç Genel Teorisi

Klasik fıkıh kitaplarında İslâm ceza hukuku, genel ve özel şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulmamaktadır. Yine suç genel teorisi veya bu anlama gelebilecek bir başlığa da rastlanmamaktadır. Bu nedenle klasik eserlerde suç tiplerinin tamamı için geçerli olabilecek genel bir suç teorisi oluşturma çabası içerisine girilmediği söylenebilir.¹⁰ Ancak bu taksimin bulunmaması, özel ve genel ceza hukukuna ait konuların İslâm ceza hukukunda incelenmediği anlamına gelmemektedir. Nitekim beşerî ceza hukukunun özel kısmında yer alan suçlar, fıkıh eserlerinde cinâyât (adam öldürme ve yaralama), sirkat (hırsızlık), kat' u't-tarîk (yol kesme/yağma) gibi müstakil başlıklar hâlinde ele alınmaktadır.¹¹ Yine beşerî ceza hukukunun genel kısmında yer alan suçun mahiyeti, çeşitleri, unsurları, kusurluluk, teşebbüs, iştirak, içtima, şahsi cezasızlık sebepleri, cezalandırılabilirliğin şartları gibi suç ve tezahür şekilleri teorilerine ve yaptırım türleri, cezanın belirlenmesi, davanın ve cezanın düşmesi gibi yaptırım teorisine ait konuların da bizzat özel suçların ele alındığı başlıklar veya bunlarla ilintili başlıklar altında işlendiği görülmektedir.¹² Bu bağlamda İslâm ceza hukukunda özel ve genel ayrımı yapılmadığı ancak özel suç tipleri anlatılırken genel ceza hukukuna ait konulardan da bahsedildiği söylenebilir.

¹⁰ Mehmet Boynukalın, "Suç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/453-4; Yasin Kurban, "İslâm Hukuku Ve Pozitif Hukuk Açısından Suç Genel Teorisi Bağlamında Hareket", *Ekev Akademi Dergisi* 7/77 (Şubat 2019), 427.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasan b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Mebsût*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Efğânî (Karaçi: İdâratü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, ts.), 4/437; Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *el-Muhtasar*, thk. Kâmil Muhammed Uveyda (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 184, 201; Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrût: Dârü'l-Marife, 1993), 9/133, 27/84; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ' u's-sanâ'ic fî tertîbi's-şerâ'ic* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 7/65, 90, 223.

¹² Bk. Kudûrî, *Muhtasar*; Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alf b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferğânî el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübeddî*, thk. Ahmed Câd (Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 2008); Alâüddîn Muhammed b. Alf b. Muhammed el-Haskefî, *ed-Dürü'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr ve câmi'i'l-bihâr*, thk. Abdülmünim Halîl İbrâhîm (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002); İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî, *Mültekâ'l-ebhur*, thk. Abdullâh Bilir (İstanbul: Yasin Yayinevi, 2010).

Klasik fıkıh eserlerinde özel-genel ceza hukuku ayırımının yapılmaması, onların belirli bir üslup ve yazım metoduna sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu kitaplarda fikhî meseleler, özel bir sistematik içerisinde ve birbiriyle ilişkilendirilmek suretiyle ele alınmaktadır.¹³ Böylelikle fıkıhın ilgi alanında bulunan diğer meseleler gibi ceza hukuku konularının da kendisinden önce ve sonra yer alan konularla uyumu sağlanır. Bu münasebet ağı kurulurken ise genelde şer'î/hukuksal değerlere (makâsîdî-ş-şerîa) ve bu değerlerin kendi arasındaki hiyerarşiye dikkat edilmektedir. Söz gelimi İslâm ceza hukukunun ana konularından olan Kitâbü'l-Cinâyât ile kendisinden sonra konumlandırıldığı Kitâbü'r-Rehn arasında bir ilişki kurulmaktadır. Rehnin malı korumak, cinâyet hükümlerinin ise canı korumak maksatlı olduğu ve malın cana vesile olması sebebiyle rehin bahsinin daha önce incelendiği belirtilmektedir.¹⁴

Klasik fıkıh eserlerinde benimsenen yöntemsel anlayış, insan ve davranışları ile ilgili olmak konusunda ortak ancak gelişme biçimi, mevzuu, tarafları, ilişkili olduğu şer'î/hukuksal değer vs. bakımından birbirinden farklı olarak ortaya çıkan meseleleri bütünsel bir zeminde görme ve değerlendirme imkânı sunmaktadır. Nitekim bu sayede nistan elde edilen katî ve ictihadî ilkeler, fikhî meselelere uygulanabilmektedir. Böylelikle meselelerin birbirinden kopmaması ve hukukun keyfî ve karmaşık bir yapı hâline gelmemesi temin edilmektedir. Ayrıca bu yöntemle bağlayıcılık, âdillik, etkililik ve efektiflik gibi hukuk normları sorunlarının¹⁵ yaşanmaması da sağlanmaktadır. Bu husus, ihlâlîni konu edindiği şer'î değerlerin (hayat hakkı, vücut dokunulmazlığı vs.) ve yaptırımlarının niteliği bakımından fıkıhın/İslâm hukukunun diğer dallarından ayrılan ceza hukuku için oldukça önemlidir.¹⁶

1.2. Modern Dönem İslâm Hukuku Çalışmaları Bakımından Suç Genel Teorisi

Modern dönem İslâm hukuku eserlerinde metodik açıdan beşerî hukukun etkili olduğu görülmektedir. Zira bu eserlerde İslâm ceza hukuku, genel ve özel kısımlara

¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 27/84; Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 697; Muhammed b. Hüseyin b. Alî et-Tûrî, *Tekmiletu el-Bahrî'r-râik* (Kâhîre: Dârü'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.), 7/326; Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, thk. Abdülkerîm el-Atâ (Dîmeşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, 2002), 474, 482, 501.

¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 27/84; Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 697; Tûrî, *Tekmiletu el-Bahrî'r-râik*, 8/326; Meydânî, *el-Lübâb*, 474, 482, 501.

¹⁵ Bahsedilen sorunlar hususunda ayrıntılı bilgi için bk. Zeki Hafizoğulları, *Ceza Normu Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni* (Ankara: Seçkin Kitabevi, 1987); Kemal Gözler, *Hukukun Genel Teorisine Giriş (Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu)* (Ankara: US-A Yayıncılık, 1998).

¹⁶ Mustafa Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* (İstanbul: Gümüüşev Yayıncılık, 2019), 55-65.

ayrılmaktadır.¹⁷ Genel kısımda her bir suç tipi için geçerli olabilecek genel bir suç ve unsur teorisi ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Özel kısımda ise her bir suç tipinin unsurları tespit ve tetkik edilmektedir. Bu noktada beşerî ceza hukukunda olduğu gibi genel unsurlar ile özel suçun unsurları arasında birtakım uyumsuzlukların ortaya çıkabildiği de gözlenmektedir. Nitekim müelliflerin, suçun unsurlarının niteliği ve niceliği konusunda farklı görüşlere sahip olması da bu sebebe dayanmaktadır.¹⁸

İslâm ceza hukukunun yeni bir yazım yöntemiyle ele alınmasının doğruluğuyanlılığı tartışması bir yana bırakılırsa modern dönem eserlerde suç genel teorisinden bahsedilebilmesi ve tamim metodunun uygulanabilmesi bile suç genel teorisinin kapsamında yer alan meselelerin klasik eserlerde incelendiğini göstermektedir. Bu durum, klasik fıkıh eserlerinde suç genel teorisi konularının özel suç tipleriyle beraber ele alındığı yönündeki tespitimizi doğrulamaktadır.

Öte yandan suç genel teorisi; haksızlığın mahiyeti, suçun incelenme yöntemi, mahiyeti, türleri ve unsurları gibi konuları bünyesinde barındıran bir kavramdır.¹⁹ Dolayısıyla İslâm ceza hukuku bakımından bu meselelere de değinmek yerinde olacaktır.

1.3. İslâm Ceza Hukukunda Haksızlığın Mahiyeti

Şer'î hitabın, mükellefin fiillerine iktizâ (emir, nehiy) veya tahyîr (serbestlik) şeklinde bağlanması durumuna teklîfî hitap;²⁰ bu hitabın eserine ise teklîfî hüküm adı verilmektedir.²¹ Bu hükümler, mükellefin yapması ve yapmaması gereken veya serbest bırakıldığı davranış şekillerine dair değersel nitelemelerdir.²² Güncel beşerî hukuk terminolojisi açısından "davranış normları" denebilecek teklîfî hitap, insanların eylemlerinin olumlu veya olumsuz bir anlam içeren kıymet hükümlerini (teklîfî hükümler) elde etmeyi sağlayan kaynaktır. Dolayısıyla İslâm hukukunda haksızlık, hukuka aykırılık ve suç kavramları da eylemin teklîfî hitaba uymaması hâlinde yüklendiği niteliklerle (hüküm) ilgilidir. Bu bağlamda mükellefin fiillerinin; sahih, fâsîd, bâtıl, münakid, gayri münakid, nâfiz, gayri nâfiz, lâzım ve gayri lâzım şeklinde dünyevî maksatların veya farz,

¹⁷ Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'iyü'l-İslâmî mukârinen bi'l-kânûni'l-vad'î* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 1/64, 2/3.

¹⁸ Ahmet Aydın, *Haneî Fıkıh Literatüründe Öldürme Suçunun Maddî ve Manevî Unsurlarıyla İlgili Kavramların Gelişimi (Hicrî 4-9. Asırlar)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 51.

¹⁹ Kunter, *Kanunî Unsurlar*, 20-1; a.mlf., *Maddî Unsurlar*, 2; Keyman, "Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu", 429.

²⁰ Sadrişşerîa Ubeydullah b. Mes'ûd el-Mahbûbî el-Buhârî, *et-Tavdîh şerhu't-Tenkîh* (Dimeşk: Dâru'l- Dâru'l-Farfûr, 2008), 1/64-5.

²¹ Muhammed b. Ferâmuz b. Alî er-Rûmî Molla Hüsvrev, *Mirkât'ül-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl* (b.y: y.y., ts.), 57.

²² Sadrişşerîa, *et-Tavdîh*, 1/64-5.

vâcip, sünnet, nâfile, haram ve mekruh şeklinde uhrevî maksatların öncelikli olduğu teklîfî bir hükümle vasıflandığını belirtmek gerekir.²³

Şer'î emir ve yasak odağında mükellefin eylemlerine olumlu veya olumsuz anlam taşıyan niteliklerin yüklenmesi, bir davranışın haksızlık teşkil edip etmediğinin de aynı yöntemle belirlenebileceğini göstermektedir. Ayrıca şer'î emir ve yasak ile bir eylemin iyi (hasen) veya kötü (kabihi)²⁴ olarak vasıflanması arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin niteliği konusunda mezhepler arasında görüş ayrılıkları²⁵ olmakla birlikte emredilenin iyi, yasaklananın ise kötü olduğu kabul edilmektedir.²⁶ Dolayısıyla ister genel ister özel anlamda olsun²⁷ ihlâlinin haksızlık/suç sayıldığı ve normatif amelî düsturları ifade eden davranış normları²⁸ da İslâm hukukuna göre şer'î bir nitelik taşımalıdır. Bu bağlamda İslâm hukukunda, şer'î normlara uyup uymama durumuna göre eylemin

²³ Molla Hüsrev, *Mirkât'ül-vüsûl*, 57-61.

²⁴ İslâm âlimleri hüsnün ve kubhün üç anlamı bulunduğunu söylemişlerdir. Burada hüsnün ve kubhün ile kastedilen, dünyada övülmeyi veya kınanmayı, ahirette ise sevabı veya azabı hak etmek anlamıdır. Bk. Sadrüşşerîa, *et-Tavdîh*, 1/616-7.

²⁵ İslâm uleması, emredilenin (me'mûrun bihi) iyi, yasaklananın (menhiyyun anhi) kötü olduğu konusunda müttefiktir. Bununla birlikte emredilenin haddi zatında iyi olduğu için mi emredildiği yoksa emredildiği için mi iyi sıfatını aldığı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Bu ihtilaf kötülük konusunda da geçerlidir. Söz konusu meselede başlıca üç mezhep bulunmaktadır. 1. Eşariler, hüsnün emrin mucibi olduğunu yani bir şeyin emredildiği için iyi ve güzel olduğunu söylemiştir. 2. Mutezile, hüsnün emrin medlulü olduğunu yani emredilen şeyin haddi zatında iyi ve güzel olduğu için emredildiğini söylemiştir. Mutezileye göre emredilen şeyin güzelliğine hükmeden akıldır. Şeriat onu emretmeye de bu güzellik akılla bilinebilir. 3. Mâtürîdî-Hanefîlerin genel görüşü de hüsnün emrin medlulü olduğu şeklindedir. Ancak onlara göre bu konuda hâkim olan şeriatır. Şârî', Hâkim sıfatına sahip olduğundan haddi zatında güzel olmayan bir şeyi emretmez. Bu nedenle şer'î bir emir olmasaydı insanlar şer'î hükümlerle sorumlu olmazlardı. Ancak bu konuda Allah Teâlâya iman istisnâdır. Buna göre fetret devrinde yaşayanlar, imanın hüsnünü anlayabilmeleri sebebiyle bu konuda mükelleftirler. Bk. Sadrüşşerîa, *et-Tavdîh*, 1/617; Muhammed b. Ferâmuz b. Alî er-Rûmî Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-usûl fi şerhi Mirkâti'l-vüsûl* (İstanbul: Fazilet Neşriyat ve Ticaret A.Ş., 1897), 116; Ali Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri* (b.y: y.y., ts.), 77; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1991), 1/54.

²⁶ Sadrüşşerîa, *et-Tavdîh*, 1/615; Molla Hüsrev, *Mir'ât*, 116; Ali Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, 77; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye*, 1/54.

²⁷ Genel anlamda davranış normlarının evrensel ahlâk ilkeleri, özel anlamda davranış normlarının ise pozitif normda müstetir amelî düsturlar olduğu söylenmektedir. Bk. Özgenç, *Ceza Hukuku*, 24; Mahmut Koca - İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 80.

²⁸ Özgenç, *Ceza Hukuku*, 21; a.mlf., "Davranış Normları Teorisi (Haksızlık ve Müeyyide İlişkisi)", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1-2 (Haziran 1996), 444; Koca - Üzülmöz, *Ceza Hukuku*, 80.

olumlu veya olumsuz anlamlı bir vasfı yüklendiği ve bunun mukabilinde de şer'î bir mükâfat veya müeyyidenin gerekli olduğu söylenebilir.²⁹

Şer'î emir veya yasağa uyulmaması hâlinde mükellefin fiillerinin bağlandığı vasıfların bahsedilen şekilde kategorize edilmesi, eylemin haksızlık içeriğinin derecelenebilir olduğunu da göstermektedir. Başka tabirle İslâm hukukunda haksızlık kavramı, davranışın haksızlık yoğunluğuna göre farklı niteliklere sahip olabilen bir değer hükümdür. Davranışın haksızlık derecesinin belirlenmesinde ise ihlâl edilen şer'î değerlerin ehemmiyeti yanında eylemin maddi unsurlarının, işleniş biçiminin, manevi unsurun ve kusurluluğun da dikkate alındığını belirtmek gerekir. Söz gelimi şer'î emir veya yasağa aykırı olan bir öldürme fiilinin (hayat hakkı şer'î değerinin ihlâli), hangi tür öldürme suçu kategorisine dâhil olduğu belirlenirken eylemin gerçekleştirilmesi esnasında kullanılan aletin ve özelliğinin (maddi unsur) ve bu bağlamda failin taşıdığı manevi unsurun (kasıt ya da taksir gibi niyetin) etkin bir rol üstlendiği görülmektedir.³⁰

Bahsedildiği üzere teklîfî hükümler, Şâri'in bir şeyi emretmesi, yasaklaması veya serbest bırakması doğrultusunda mükellefin eylemlerine bağlanan değersel nitelimlerdir.³¹ Şâri'in emrine veya nehyine uymama durumları, İslâm'a göre mahzûrât/ism/mâsiyet sahasını teşkil etmektedir. Bu alan, dünyevî ve/veya uhrevî yaptırımın bağlandığı her türlü davranış biçimini kuşatmaktadır.³² Bu noktadan hareketle, yasak ve günah anlamlarını taşıyan "mahzûr", "şer", "ism", "zenb", "zulüm" ve "mâsiyet" gibi kelimelerin haksızlık kavramının İslâm'daki karşılığı olduğunu söylemek mümkündür.³³ Ancak dinî karakterli de olması sebebiyle bu haksızlık kavramının, beşerî hukuk terminolojisindekinden daha geniş bir içeriğe sahip olduğunu unutmamak gerekir. Zira şer'î emir ve yasak sadece amel (eylem) ile değil, itikadî ve ahlâkî sahalarda da ilintilidir.³⁴

²⁹ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Kâhire: Dâru Kütübî'l-İslâmî, ts.), 1/7; Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 11; Sadrişşerîa, *et-Tavdîh*, 1/64; Molla Hüsrev, *Mir'ât*, 509-563; Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller* (Ankara: y.y., 2014), 27-30.

³⁰ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Muhtasaru't-Tahâvî*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Efğânî (Kâhire: Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî, ts.), 232; Kudûrî, *Muhtasar*, 184; Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire* (Kâhire: Matbaatü'l-Hayriyye, 1904), 2/119-120.

³¹ Sadrişşerîa, *et-Tavdîh*, 1/64.

³² Sadrişşerîa, *et-Tavdîh*, 1/64; Molla Hüsrev, *Mir'ât*, 509-563; Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *Fıkıh Usûlü*, çev. Ahmet Efe (İstanbul: Risale Yayınevi, 2018), 129-155; Abdullah Çolak, *İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 33.

³³ Meydânî, *el-Lübâb*, 501; Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuhu* (Dımeşk: Dârü'l-Fıkr, ts.), 7/5611; Üdeh, *et-Teşri'u'l-cinâ'î*, 1/66; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 33-4.

³⁴ Üdeh, *et-Teşri'u'l-cinâ'î*, 1/69; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 33-4; Boynukalın, "Suç", 37/454.

1.4. İslâm Ceza Hukukunda Suç Olgusu ve Suçun Unsurları

İslâm hukuku bakımından haksızlık kavramının mahiyeti dikkate alındığında fikhî (amelî) açıdan suç sayılan eylemlerin aynı zamanda haksızlık teşkil ettiği; haksızlık kavramı içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla haksızlık ve suç kavramları arasında umum-husus mutlak (tam girişimcilik) ilişkisi bulunmaktadır. Bu durumu, “Her suç bir haksızlık olmakla birlikte her haksızlık bir suç teşkil etmez.” şeklinde formüle etmek mümkündür. Bu bağlamda İslâm hukukuna göre suçun; *amele ilişkin* olup ihlâl edilen *şer‘î değer* ve uygulanacak yaptırımın *dünyevî de olması*³⁵ göz önünde bulundurulurken *şer‘an* belirli olan haksız davranışlar olduğu söylenebilir.³⁶

Haksızlığın bir türü olan suç, ceza hukukunun ilgi alanında yer alan hukuka aykırı (teaddî) davranışları ifade etmektedir. Bu kavramın İslâm hukuku eserlerinde, kötü, hukuka aykırı ve haksız davranış anlamına gelen “cerîme”, “cürm” ve “cinâyet” kelimeleriyle ifade edildiği görülmektedir.³⁷

Fıkıh eserlerinde suç ve haksızlık kavramının da karşılığı olarak kullanılan “cinâyet” sözcüğü³⁸ önem arz etmektedir. Zira şer‘î istilahta cinâyet; cana ve mala karşı işlenen haksız eylemleri belirtmektedir. Bununla birlikte fakihlerin örfünde bilhassa hayata ve vücut dokunulmazlığına yönelik eylem tipleri için “cinâyet”, mala karşı gerçekleştirilen fiiller için ise “gasb” ve “sirkat” gibi tabirlerin kullanıldığı³⁹ görülmektedir. Buna göre cinâyetin, geniş ve dar olmak üzere iki anlamı bulunduğunu söylemek mümkündür. Geniş anlamda cinâyet; kişiye, mala yahut başka bir şeye karşı işlenen şer‘an yasaklanmış her fiili ifade etmektedir. Dolayısıyla bu anlamda cinâyet; haksızlık, hukuka aykırılık ve suç kavramlarına yakın bir kapsama sahiptir. Fıkıh istilahında kullanılan dar anlamda cinâyet ise hayata ve vücut dokunulmazlığına karşı gerçekleştirilen; adam öldürme, yaralama ve vurma biçimindeki şeriat/hukuka aykırı eylemleri ifade etmektedir.⁴⁰ Bu bağlamda fıkıh eserlerinde suç için çeşitli tanımlara rastlamak

³⁵ Muhammed A‘lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî, *Keşşâf-ü istilâhâtî'l-fünûn ve'l-‘ulûm*, thk. Alî Duhrûc (Beyrût: Mektebetü Lübnân, 1996), 2/1192.

³⁶ Bk. Üdeh, *et-Teşrî‘u'l-cinâ‘î*, 1/66.

³⁷ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/33, 46, 233; Merğînânî, *Hidâye*, 1/251, 2/510, 515, 537, 558, 4/612; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimeşkî İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-‘ebsâr* (Beyrût: Dârü’l-Fıkr, 2000), 4/15, 6/271; Üdeh, *et-Teşrî‘u'l-cinâ‘î*, 1/66.

³⁸ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/233; Merğînânî, *Hidâye*, 1/251, 2/510, 515, 537, 558, 4/612; Haskefî, *ed-Dürri’l-muhtâr*, 321, 613, 697.

³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 27/84; Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/233; Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî ez-Zeyla‘î, *Tebyinü’l-hakâik şerhu Kenzî’d-dekâik*, thk. Ahmed İzzü İnâye (Beyrût: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2010), 7/207; Haskefî, *ed-Dürri’l-muhtâr*, 697.

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/233; Zeyla‘î, *Tebyinü’l-hakâik*, 7/207; Haskefî, *ed-Dürri’l-muhtâr*, 697; Zühaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, 7/5611; Üdeh, *et-Teşrî‘u'l-cinâ‘î*, 1/66.

mümkündür: “Suç (cinâyet), mala yahut cana karşı gerçekleştirilen, şer‘an yasaklanmış olan eylemdir.”⁴¹ “Suç (cerîme), Allah’ın had veya ta‘zîr ile müeyyidelendirdiği şer‘î yasaklardır (mahzûrât).”⁴²

Bu tariflerden yola çıkarak İslâm ceza hukuku bakımından suçun yapısal unsurları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Buna göre öncelikle suç sayılacak davranışın, bir “eylem (dışsal davranış)” olması gerekmektedir.⁴³ Bu kayıt, fıkıh ilmi tarif edilirken onun düzenleme alanını belirlemek maksadıyla zikredilen “amel”⁴⁴ nitelemesiyle de uyum arz etmektedir. Ayrıca bir hareketin eylem olabilmesi ise onun bir “fail” tarafından gerçekleştirilmesini (netice) gerektirmektedir. Başka tabirle yukardaki tanımlarda yer alan eylem kaydı, suç olgusunun “maddi unsur”a sahip olması gerektiğine işaret etmektedir.

Eylemin, “haksızlık ve hukuka aykırılık teşkil etmesi” gerekmektedir.⁴⁵ Yukarıdaki tariflerde bu unsur, *şer‘an yasaklanmış olan* veya *şer‘î yasaklar* şeklinde ifade edilmiştir. Beşerî hukukta bu durum, bir eylemin haksızlık ve suç olarak vasıflanabilmesi için davranış normlarını ihlâl etmesi gerektiği şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁶ Bu bağlamda İslâm ceza hukukunda suç olgusu için “hareketin haksızlığı”nın⁴⁷ arandığını söylemek de mümkündür.

İslâm hukukunda suç teşkil eden davranışlar, şer‘î bir değeri ihlâl etmektedir. Başka tabirle suçun; hayatın, vücut dokunulmazlığının, mülkiyetin, akıl sağlığının, ırzın ve dinin muhafazası olarak adlandırılabilir şer‘î kıymetlere tecavüz teşkil etmesi gerekmektedir.⁴⁸ Nitekim yukardaki suç tanımlarında eylemin, *mala yahut cana karşı*

⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 27/84; Haskefî, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, 697; Molla Hüseyin Muhammed b. Ferâmuz b. Alî, *Dürrerü’l-hükkâm fi şerhi Çureri’l-ahkâm* (Kâhire: Dâru İhyâi Kütübi’l-Arabî, ts.), 2/88.

⁴² Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye ve’l-vilâyâtü’d-dîniyye* (Kâhire: Dâru’l-Hadîs, ts.), 322.

⁴³ Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 27/84; Haskefî, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, 697; Molla Hüseyin, *Dürrerü’l-hükkâm*, 2/88.

⁴⁴ Sadrüşşerîa, *et-Tavdîh*, 1/58; Molla Hüseyin, *Mir‘ât*, 16-7; Ebû’l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfî b. Alî b. Temmâm es-Sübkî - Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvahhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî, *el-İbhâc fi şerhi’l-Minhâc* (Beyrût: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995), 1/28; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdurrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, *Nihâyetü’s-sûl şerhu Minhâci’l-vüsûl* (Kâhire: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 12.

⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 27/84; Haskefî, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, 697; Molla Hüseyin, *Dürrerü’l-hükkâm*, 2/88; Üdeh, *et-Teşrîu’l-cinâzi*, 1/66; Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, 7/5609.

⁴⁶ Özgenç, *Ceza Hukuku*, 28-32, 265; Koca - Üzülmöz, *Ceza Hukuku*, 80.

⁴⁷ Bk. Serkan Meraklı, *Ceza Hukukunda Kusur* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 37; Elvan Keçelioğlu, “Ceza Hukukunda Haksızlık, Hareketin ve Neticenin Haksızlığı (Alman Ceza Hukuku Üzerine Bir İnceleme)”, *Ceza Hukuku Dergisi* 8/21 (Nisan 2013), 23.

⁴⁸ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 4/3; Nureddin Tortop - Zeki Yaka, “Karâfî’nin Makâsid Görüşlerinin Dayandığı Temeller”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Aralık 2020), 105-6.

gerçekleştirilmesi veya Allah'ın had veya ta'zîr ile müeyyidelendirmesi şeklindeki ifadeler bu hususa işaret etmektedir.⁴⁹ Beşerî hukukta bu durum bir eylemin, “koruma normları”na⁵⁰ aykırılık teşkil etmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir suçun varlığından bahsedebilmek için suçun maddi unsurları içerisinde yer alan “netice”nin de gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna göre İslâm ceza hukukunda suç olgusunun teşekkülünde hareketin haksızlığına ek olarak “neticenin haksızlığı”nın⁵¹ da arandığını söylemek mümkündür.

İslâm hukuku doktrininde, yukardaki suç tanımlarında manevi unsura yer verilmediğini söyleyenler⁵² olsa da kanaatimizce bu unsur zımnen mezkûrdur. Zira suç, temelde şer'î emri veya yasağı ihlâl eden davranış anlamına gelmektedir. Bu emir ve yasaklar ise mükellef olan şahısların davranışlarının nasıl olması gerektiği konusundaki normatif amelî düsturlardır. Hitap, buna kabiliyetli ve ehliyetli olan kişiler için bağlayıcılık teşkil etmektedir. Bu husus, muhatabın mükellef yani âkil-bâliğ olmasını gerektirmektedir. Kısacası yalnızca âkil-bâliğ olan kişilerin eylemleri suç/cinâyet olarak vasıflanabilmektedir.⁵³ Bu bağlamda mükellef olmayanların kastı muteber olmadığı gibi bu kişilere kusur isnadında da bulunulamamaktadır.⁵⁴ Dolayısıyla bahse konu suç tanımlarında manevi unsurun ayrıca zikredilmemesinin, malum veya zımnen mezkûr olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Yapılan tariflere göre İslâm ceza hukukunda suçun teşekkülü için bir davranışın maddi ve manevi unsurlar ile hukuka aykırılık ve kusurluluk unsurlarına sahip olması gerekmektedir. Başka tabirle İslâm ceza hukukunda, haksızlık tipine sahip, hukuka aykırı ve müeyyide öngörülen eylemler suç olarak nitelenebilmektedir.

1.5. İslâm Ceza Hukukunda Suç Türleri

İslâm ceza hukukunda suçların en bilinen taksimi, ihlâl edilen şer'î değere, uygulanacak müeyyideye ve suçun nas tarafından belirlenip belirlenmemesine göre

⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 27/84; Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 697; Molla Hüseyin, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/88; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 322.

⁵⁰ Bk. Meraklı, *Ceza Hukukunda Kusur*, 37-9.

⁵¹ Bk. Uğur Ersoy, “Hareketin ve Neticenin Haksızlığı Kavramları Işığında Taksirli Suçlarda Meydana Gelen Sonucun/Neticenin Hukuki Niteliği Üzerine Bir İnceleme”, *Ceza Hukuku Dergisi* 13/36 (Nisan 2018), 45; Meraklı, *Ceza Hukukunda Kusur*, 37-9; Dülger, *Genel Hükümler*, 204.

⁵² Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 65-6.

⁵³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 2/34, 40, 63-4; Merğînânî, *Hidâye*, 2/518; Molla Hüseyin, *Dürerü'l-hükkâm*, 2/89; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 48-9.

⁵⁴ Merğînânî, *Hidâye*, 4/622, 654; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 48-9.

yapılmaktadır. Bu bağlamda İslâm hukukunda suçlar; kısas ve diyet suçları, had suçları ve ta'zîr suçları şeklinde üç sınıfta incelenmektedir.⁵⁵

1.5.1. Cinâyât (Kıyas ve Diyet Suçları)

Fıkıh eserlerinde “cinâyât” olarak da adlandırılan kısas ve diyet suçları, uygulanan müeyyidelerin naslar tarafından belirlendiği cürümlerdir. Kıyas ve diyet suçlarını had suçlarından ayıran nokta ise bu suçların daha çok kul hakkıyla ilgili olmasıdır. Dolayısıyla hadlerin aksine bu suçlar; sulh, af ve şefaate konu olabilmektedir. Yine bu suçların ispatında herhangi bir şüphenin bulunması durumunda ise ceza düşmektedir.⁵⁶ Ayrıca kul hakkını ihlâl etmesi sebebiyle kısas ve diyet suçları, takibi şikâyete bağlı suçlardandır. Başka tabirle bu suçlar, mağdur veya mağdur yakınlarının şikâyetine bağlı olarak koşuşturulmaktadır.⁵⁷

Kıyas ve diyet suçları; cinâye ale'n-nefs (adam öldürme, hayata karşı suçlar) ve cinâye alâ mâ dîne'n-nefs (yaralama, vücut dokunulmazlığına karşı suçlar) olarak iki kategoride ele alınmaktadır.⁵⁸ Bu bağlamda Hanefî mezhebine göre adam öldürme suçları; amd, şibh-i amd, hata, mâ cerâ mecra'l-hata (hata yerine geçen) ve tesebbüb olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır.⁵⁹ Mâlikî mezhebinde; amd ve hata olarak iki kısım bulunmaktadır.⁶⁰ Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise amd, şibh-i amd ve hata olarak üç kısımda değerlendirilmektedir. Ayrıca Hanbelî mezhebinde mâ cerâ mecra'l-hatayı ayrı bir tür olarak kabul eden fakihler de bulunmaktadır.⁶¹ Belirtmek gerekir ki mezhepler arasında adam öldürme suçunun niceliği konusunda zikredilen bu ihtilafların yanı sıra

⁵⁵ Kudûrî, *Muhtasar*, 184, 195; Merğînânî, *Hidâye*, 2/505, 4/615; Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1937), 4/79; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 4/3.

⁵⁶ Kudûrî, *Muhtasar*, 184, 203; Serahsî, *el-Mebsût*, 26/84; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 7/233-4; Merğînânî, *Hidâye*, 4/612; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/61.

⁵⁷ Talip Türçan – Ünal Yerlikaya, “Ceza Hukuku”, *İslâm Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türçan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 308; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 145.

⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/84; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 7/233; Merğînânî, *Hidâye*, 4/612, 623; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, *Fethu'l-kadîr li'l-aczi'l-fakîr* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 2012), 5/203; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/61, 74, 88.

⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 26/84; Merğînânî, *Hidâye*, 4/612.

⁶⁰ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Ebî Âmir el-Asbahî, *el-Müdevvene* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 4/558.

⁶¹ Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Alî Muhammed Muavvid – Âdil Ahmed (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 6/211; Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî (İbn Kudâme), *eş-Şerhu'l-kebir alâ metni'l-Mukni'* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 9/319-320.

her bir suçun niteliği konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır. Yine mezheplerin kendi içinde de farklı yaklaşımlara rastlamak mümkündür.⁶²

İslâm ceza hukukunda adam öldürme suçları, manevi unsur dikkate alınarak sınıflandırılır. Suçun niteliğine bağlı olarak yaptırım türü de değişiklik gösterir. Söz gelimi amd (kasıt) ile öldürme suçu için tatbiki gereken öncelikli müeyyide kısas iken kısasın uygulanmasının bir şekilde mümkün olmaması veya velilerin kısastan vazgeçme talebi doğrultusunda diyet ile cezalandırma da mümkündür. Buna karşın hataen öldürme suçunda ise kısastan bahsedilememekte diyet ile mükellefiyetin söz konusu olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla kasıttan hataya doğru manevi unsurun yoğunluğuna göre cezalandırmada bir hafifleme olduğu söylenebilir.⁶³

Vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar (müessir fiiller), “Başkası tarafından insan bedenine karşı gerçekleştirilen ancak ölümlerle neticelenmeyen her türlü haksız tecavüz”⁶⁴ şeklinde tanımlanabilir. Bu suç türü, Hanefî ve Mâlikî mezhebinde amd ve hata türlerine ayrılmaktadır.⁶⁵ Diğer mezheplerde ise amden, şibh-i amdla ve hataen yaralama suçlarından bahsedilmektedir.⁶⁶

Müessir fiiller; katı‘ (uzuv veya uzuv yerine geçen şeyleri kesme yahut tamamen koparma), ta‘tîl (uzvu işlevsiz hâle getirme), şicâc (baş yaralamaları) ve cirâh (diğer yaralamalar) gibi bedensel zararlar şeklinde gerçekleşmektedir.⁶⁷

Uzuv katı‘ı ve organ sayılan cüzlerin bedenden ayrılması; ayak, parmak, tırnak, burun, dil, penis, ferc, kulak ve dudak kesmek; göz çıkarmak, kaş ve kirpik koparmak, diş kırmak, saç, sakal, kaş ve bıyık yolmaktan ibarettir.⁶⁸

Uzuv ta‘tîli ise; iştme, görme, koklama, tatma, konuşma, cinsi münasebette bulunma, doğurma gücünün, tutma ve yürüme imkânının ortadan kaldırılması, diş renginin, sarı, kırmızı, yeşilimsi duruma getirilmesi biçimindeki zararlardır. Aklın izale edilmesi hâli de bu başlık altında incelenir.⁶⁹

Baş yaralamaları (şicâc); hârisa (kan çıkmadan sadece derinin yırtıldığı yara), dâmi‘a (kan çıkıp akmayan deri yırtılması durumu), dâmiye (kan akan deri yırtılması),

⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 26/84.

⁶³ Kudûrî, *Muhtasar*, 184; Merğînânî, *Hidâye*, 4/612.

⁶⁴ Dağcı, *Müessir Fiiller*, 67.

⁶⁵ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 4/558; Kudûrî, *Muhtasar*, 184-5; Merğînânî, *Hidâye*, 4/624.

⁶⁶ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, thk. Alî Muhammed Muavvid - Âdil Ahmed (Beyrût: Dâri'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 12/24; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebir*, 9/319.

⁶⁷ Kâsânî, *Bedâi‘u's-sanâi‘*, 7/296; Merğînânî, *Hidâye*, 4/623.

⁶⁸ Kâsânî, *Bedâi‘u's-sanâi‘*, 7/296; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 6/572.

⁶⁹ Kâsânî, *Bedâi‘u's-sanâi‘*, 7/296.

bâdi‘a (etin de kesildiği yara), mütelâhime (bâdi‘adan daha derin yara) simhâk (et ile kafatası arasındaki zarın görüldüğü yara) mûdiha (kemiğin meydana çıktığı yara), mü-nakkile (kemiğin kırılıp yerinden oynadığı yara), âmme (beyin zarının görüldüğü yara), dâmiğa (beyin zarının yırtıldığı yara)dan ibarettir.⁷⁰

Diğer yaralamalar ise cirâh olarak isimlendirilmekte; câife ve gayri câife olarak kategorize edilmektedir. Câife, karın boşluğuna nüfuz eden yaralamalardır. Göğüs, sırt, karın, böğürler, kasık ve dübürdeki yaralamalar buna dâhildir. Gayri câife ise bunların dışında kalan yaralamaları ifade etmektedir.⁷¹

1.5.2. Had Suçları

Had suçları, mukabilinde had cezalarını gerektiren suçlardır. Had cezaları ise “Allah hakkıyla ilgili olup miktarı Şâri‘ tarafından tayin edilen müeyyideleri”⁷² ifade etmektedir. Nasla sabit olan bu suç ve cezaların kişiler tarafından kaldırılması yahut değiştirilmesi mümkün değildir. Haddi gerektiren suçlar, Allah hakkıyla ilgili olması sebebiyle kadı huzurunda sabit olduktan sonra af, şefaet veya sulha konu edilememektedir. Bu durum, had cezalarının tatbikiyle kamusal yararın gözetilmesinden kaynaklanmaktadır.⁷³ Yine suçun ispatında herhangi bir şüphenin bulunması durumunda ceza düşmektedir. Had suçları, Allah hakkını ihlâl etmesi sebebiyle re’sen koğuşturma ilkesine tabidir. Ancak hırsızlık ve kazf suçlarında Allah hakkıyla beraber kul hakkının da ihlâl edilmesi sebebiyle şikâyete bağlılık esastır.⁷⁴

Mezhepler arasında birtakım ihtilaflar olmakla birlikte en genel görüşe göre zina, kazf (muhsan bir şahsa zina iftirasında bulunmak veya nesebini reddetmek), şürb-sekr (şarap içmek ve sarhoşluk), sirkat (hırsızlık), kat‘u’t-tarîk (hırâbe, eşkıyalık, yol kesmek),⁷⁵ irtidad (dinden dönme) ve bağy (isyan), had suçları içerisinde yer almaktadır.⁷⁶ Had suçlarına muhafaza edilen şer‘î değerler açısından bakıldığında zinanın ne-sebi ve aile düzenini, kazfın kamu ahlâkı ve insan onurunu, şürb ve sekrin akıl sağlığını ve toplum huzurunu, hırsızlığın mal varlığını, yol kesmenin kamu nizamını,⁷⁷ irtidadın

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/296; Merğînânî, *Hidâye*, 4/646.

⁷¹ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/296.

⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, 9/36; Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/33; Zeylaî, *Tebyînü’l-hakâik*, 3/538-9; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 7/212.

⁷³ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/56; Zeylaî, *Tebyînü’l-hakâik*, 3/538-9; Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 73-4.

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 7/40; Merğînânî, *Hidâye*, 2/528-9; Meydânî, *el-Lübâb*, 510; Türcan – Yerlikaya, “Ceza Hukuku”, 308; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 145.

⁷⁵ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 4/3; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/188.

⁷⁶ Zühaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî*, 7/5267; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 107; Türcan – Yerlikaya, “Ceza Hukuku”, 321.

⁷⁷ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 4/3.

dini bütünlüğü ve bağyin ise devlet ve toplum düzenini koruma hikmeti taşıdığını söylemek mümkündür.⁷⁸

1.5.3. Ta'zîr Suçları

İster bir Müslümana haksız yere eziyet vermek gibi kul hakkı ister namazı, orucu vb. terk etmek gibi Allah hakkı olsun, mâsiyet teşkil eden ancak şeriatla kendisi hakkında belirli bir ceza takdirinde bulunulmayan eylemlerin gerçekleştirilmesi hâlinde ta'zîrden bahsedilmektedir.⁷⁹ Ta'zîr cezasının meşruiyeti Kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.⁸⁰

Hanefîler ta'zîri, "Hadler haricinde⁸¹ kalan te'dib"⁸² şeklinde tanımlamışlardır. Şâfiî el-Mâverdî (ö. 450/1058) ve Hanbelî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ (ö. 458/1066) ise "Şeriatla hakkında had cezası bulunmayan günahlar (haksızlıklar) için te'dib amaçlı tatbik edilen ceza"⁸³ olarak tarif etmiştir. Yine ta'zîri, "Hakkında muayyen bir ukûbet, bir haddi şer'î mevcut olmayan cürümlerden dolayı tatbik edilecek te'dib ve ceza"⁸⁴ olarak tanımlamak da mümkündür.

Yapılan tariflerden yola çıkarak ta'zîr suçlarının, kısas veya had cezalarını gerektiren suçlar haricindeki mâsiyetler (haksızlık) olduğu anlaşılmaktadır. Naslarla belirlenen mâsiyetlerin sayısına dair farklı görüşler mevcuttur. Ayrıca zamansal süreçte toplumlardaki değişimlere bağlı olarak yeni suç türleri veya suç işleme biçimleri ortaya çıkabilir. Dolayısıyla ta'zîr suçlarının, kısas ve haddi gerektiren suçların aksine sınırlı sayıda olmadığı söylenebilir. Naslarda genellikle belirli bir şer'î yaptırımın bulunmadığı alanı ifade eden ta'zîrin tayini ve takdiri yetkili organa bırakılmıştır.⁸⁵ Ancak ta'zîr

⁷⁸ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebû Ubeyde (Mısır: Dâru İbn Affân, 1997), 2/74; Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Velîyullâh Ahmed b. Abdîrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, thk. es-Seyyid Sâbık (Bejrût: Dâri'l-Cil, 2005), 2/255-6.

⁷⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâîf*, 7/63; Osman Şekerci, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zîr Suçları ve Cezaları* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996), 20; Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40/198.

⁸⁰ Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 3/633.

⁸¹ Tanımdaki "Hadler dışında ifadesini", "Miktar açısından hadlerin aşağısında kalan" şeklinde anlamak da mümkündür. Bk. Molla Hüseyin, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/74; Abdulmu'd Aykul, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zîr* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 18.

⁸² Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 3/633; Molla Hüseyin, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/74; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/44.

⁸³ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, 344; Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef el-Ferrâ, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, thk. Muhammed Hâmîd el-Fakî (Bejrût: Dâri'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 279.

⁸⁴ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/305.

⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/36; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâîf*, 7/63; Merğînânî, *Hidâye*, 2/535; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 3/633-4; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 5/344-5; Molla Hüseyin, *Dürrü'l-hükkâm*, 2/74; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5/44; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/306; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 83; Başoğlu, "Ta'zîr", 40/198.

cezasına tabi suçlar, şekil bakımından yeni bir nitelik taşısalar bile cinsi ve neden olduğu zarar bakımından naslarda belirtilen mâsiyetler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çünkü kural olarak ilgili otoritenin re'sen suç ihdas etme yetkisi olmadığı gibi mutlak bir biçimde ta'zîr cezası belirleme yetkisi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla ta'zîr suçları ve cezalarının belirlenmesi naslar çerçevesinde gerçekleştirilen bir ictihad faaliyetinin sonucuna dayalı olmalıdır.⁸⁶

İslâm'da ta'zîr cezalarına ilişkin olarak genel çerçevenin belirlenip ayrıntıya girilmemesi, her dönemin ihtiyaçlarına uygun düzenlemelerin yapılabilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda ta'zîr suçlarını iki kategoriye ayırmak mümkündür. 1. Kendisi hakkında şer'î bir ceza bulunmakla birlikte suçun unsurlarının tam olarak meydana gelmesi sebebiyle şer'î cezası uygulanamayan yasak eylemler. Söz gelimi az miktardaki bir malın çalınması bu kabildendir. 2. Naslarda kendisi hakkında bir yaptırımın belirlenmediği yasak eylemler. Bu kısmın cezalandırılması daha çok te'dib gayesi taşımaktadır.⁸⁷

Ta'zîr suçları, Allah haklarını veya kul haklarını ihlâl'e yönelik olabilir. Allah hakkını ihlâl eden ta'zîr suçlarında koğuşturma re'sen, kul hakkını ihlâl edenlerde ise şikâyete tabi olarak yapılır. Yine affin geçerli olması bakımından da ihlâl edilen hakkın türü önemlidir. Buna göre Allah hakkını ihlâl eden ta'zîr suçlarında af, devlet başkanının gerekli görmesine bağlıdır. Kul hakkını ihlâl edenlerde ise mağdur veya mağdur yakınlarının affi cezayı düşürür. Ayrıca kısas ve had suçlarının aksine ta'zîr suçları şüphe bulsa dahi sabit olabilmektedir.⁸⁸

Öte yandan klasik ve modern dönem İslâm hukuku doktrininde görüş ayrılıkları⁸⁹ bulunmakla birlikte kanaatimizce ceza hukuku alanında yer almayan ve mâsiyet ve suç olarak nitelenemeyen eylemler, ta'zîr kapsamında değerlendirilmemelidir. Âkil çocukların ve akıl hastalarının fiilleri mâsiyet ve suç olarak nitelenememesi sebebiyle bu konuda bir istisnâ teşkil etmektedir. Söz konusu kişilerin eylemleri vaz'î hükümler çerçevesinde değerlendirilir ve uygulanan yaptırımlar te'dib amaçlıdır. Bunun haricinde mübah alana yönelik düzenleyici işlemlere aykırılıklar gibi eylemlerin ise siyâset-i şer'iyeye yani idare hukukunun yaptırım alanında görülmesi daha uygundur⁹⁰. Kural

⁸⁶ Ahmed Fethî Behnesî, *et-Ta'zîr fî'l-İslâm* (Kâhire: Müessesetü'l-Halfîci'l-Arabî, 1988), 27; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/306; Başoğlu, "Ta'zîr", 40/199; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 83; Bk. Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 7/63.

⁸⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 7/64; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 3/633-4; Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 77-8; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 83.

⁸⁸ Behnesî, *et-Ta'zîr fî'l-İslâm*, 10; Türcan – Yerlikaya, "Ceza Hukuku", 308, 330; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 145.

⁸⁹ Bk. Aykul, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zîr*, 22-6.

⁹⁰ Behnesî, *et-Ta'zîr fî'l-İslâm*, 27; Tuncay Başoğlu, "Meâyirü't-ta'zîr", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 7/24 (2010), 88; a.mlf., "Ta'zîr", 40/198-200; Yunus Apaydın, "Siyâset-i Şer'iyeye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/300.

olarak ta'zîrin tayini ve takdirinin fakihlerin ictihadlarına bağlı olması da bu tespiti güçlendirmektedir.⁹¹

2. İslâm Ceza Hukukunda Suç Tetkik Usulleri

İslâm ceza hukukunda suçun ele alınış biçimini klasik ve modern dönem İslâm hukuku eserlerini dikkate alarak incelemek gerekir. Zira bu konuda iki dönem arasında yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır.

2.1. Modern Dönem İslâm Ceza Hukuku Eserlerinde Suç Tetkik Usulü

Son dönem İslâm hukuku eserlerinde suç, beşerî hukukun tasnifçi-tamimci anlayışıyla ele alınmaktadır. Buna göre suç, cüzlerine ayrılmakta ve bu unsurlar genelleştirilerek genel unsurlar elde edilmeye çalışılmaktadır. Ancak İslâm ceza hukukunun genel denebilecek kısmında genel unsurlardan bahsedilse de onun özel kısmında ele alınan suçlarda birtakım özel unsurlara da yer verme ihtiyacı duyulduğu gözlenmektedir.⁹² Bu durumun İslâm hukukunun kendine has yapısından veya müelliflerin suçta var olan unsurları hangi genel unsur içerisinde değerlendireceği konusunda kararsız kalmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Arapça olarak yazılan son dönem İslâm ceza hukuku çalışmalarında, “unsur” kavramı yerine genellikle “rükün” kelimesi kullanılmaktadır.⁹³ Nitekim suçun unsurları “erkânü'l-cerîme” başlığı altında tetkik edilmektedir.⁹⁴ Bu bağlamda kanuni unsurun er-rüknu's-şer'î veya er-rüknu'l-kânûnî, maddi unsurun er-rüknu'l-mâddî ve manevi unsurun ise er-rüknu'l-edebî veya er-rüknu'l-ma'nevî olarak isimlendirildiği görülmektedir.⁹⁵ Bununla birlikte modern çalışmalarda suçun unsurlarının niceliği konusunda ihtilaflar bulunmaktadır.

Ebû Zehre ve Üdeh suçun; kanuni unsur, maddi unsur ve manevi unsur olmak üzere üç unsurdan meydana geldiğini söylemektedir.⁹⁶

⁹¹ Behnesî, *et-Ta'zîr fi'l-İslâm*, 27; Başoğlu, “Ta'zîr”, 40/198-200.

⁹² Aydın, *Öldürme Suçunun Maddî ve Manevî Unsurları*, 51.

⁹³ Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, 1/90, 247, 285; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Cerâ'im fi'l-fıkhi'l-İslâmî* (Beyrût: Dâri'ş-Şürük, 1988), 16, 102, 149, 182, 197, 225.

⁹⁴ Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, 1/90, 247, 285; Behnesî, *el-Cerâ'im*, 16, 102, 149, 182, 197, 225.

⁹⁵ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre, *el-Cerîme* (Kâhire: Dâri'l-Fikri'l-Arabî, 1998), 131-3; Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, 1/90, 247, 28; Ömer Muhyiddîn el-Hûrî, *el-Cerîme esbâbühâ-mükâfêhatühâ* (Dimeşk: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 2003), 54.

⁹⁶ Ebû Zehre, *el-Cerîme*, 131-3; Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, 1/90, 247, 285.

Behnesî ise özel suç tiplerini genel unsurlara uydurma çabasına girmemekte her bir suçun klasik tarifini dikkate alarak rükünlerini belirlemeye çalışmaktadır. Bu nedenle bazı suçlarda iki, bazılarında üç veya dört unsurdan bahsetmektedir.⁹⁷

Türkçe yapılan modern İslâm hukuku çalışmalarında ise suçun dört unsuru olduğu görüşü ağırlıktadır. Suçun; kanuni, maddi, manevi ve hukuka aykırılık unsurlarından oluştuğu kabul edilmektedir.⁹⁸ Bununla birlikte unsurların niceliği ve niteliği bakımından doktrinde birbirinden farklı görüşlerin bulunduğunu da belirtmek gerekir.

Cin-Akgündüz, suçun; kanuni, maddi ve manevi olmak üzere üç unsurdan oluştuğunu söylemektedir.⁹⁹ Müellifler, manevi unsur ve kusurluluğu aynı kavramlar olarak görmektedir.¹⁰⁰

Akşit, suçun dört genel unsuru olduğunu ve bunların; kanunilik, fiil, hukuka aykırılık ve kusurdan (kusurluluk) ibaret olduğunu söylemektedir.¹⁰¹ Müellif, kusurluluk ve manevi unsur kavramlarının aynı anlama geldiğini ifade etmekte;¹⁰² kasit ve taksiri kusur türleri olarak ele almaktadır.¹⁰³

Çolak ve Dağcı da suçun dört genel unsuru olduğunu kabul etmektedir. Bunların; kanuni, maddi, manevi ve hukuka aykırılık unsurlarından ibaret olduğunu söylemektedir.¹⁰⁴ Müellifler, manevi unsur ile kusur/kusurluluk kavramlarını müradif görmüş; kasit ve taksiri bir kusur çeşidi olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁵

Türcan-Yerlikaya ise suçun; kanuni, maddi, hukuka aykırılık ve manevi olmak üzere dört unsur üzerinden incelenebileceğini söylemektedir. Müelliflere göre, manevi unsur ve kusurluluk kavramları aynı anlama sahiptir. Manevi unsur/kusurluluk; kusur yeteneği ve kusurdan oluşmaktadır. Ayrıca kusurun ise kasit (amd), kasit benzeri (şibh-i amd), hata ve hata benzeri (mâ cerâ' mecra'l-hata) olarak dört kısımda incelendiğini, bunlara ek olarak kısas suçları bakımından Hanefilerin tessebbübü de kusurun beşinci çeşidi olarak gördüklerini söylemektedir.¹⁰⁶

⁹⁷ Behnesî, *el-Cerâim*, 16, 102, 149, 182, 197, 225.

⁹⁸ M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2013), 62; Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar* (İstanbul: Bilişim Basım Yayın Ledektif Şirket, 2004), 34.

⁹⁹ Halil Cin - Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011), 291.

¹⁰⁰ Cin - Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 296.

¹⁰¹ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 67.

¹⁰² Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 73.

¹⁰³ Akşit, *İslâm Ceza Hukuku*, 127.

¹⁰⁴ Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 36; Dağcı, *Müessir Fiiller*, 37.

¹⁰⁵ Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 48-50; Dağcı, *Müessir Fiiller*, 99-101.

¹⁰⁶ Türcan - Yerlikaya, "Ceza Hukuku", 309, 314, 316.

Kahveci de kanuni, maddi, manevi ve hukuka aykırılık olarak suçun dört unsurdan müteşekkil olduğunu söylemektedir. Ancak müellif, manevi unsurun kasıttan ibaret olduğunu kabul etmektedir.¹⁰⁷

Kurban ise suçun genel unsurlarının nelerden ibaret olduğuna dair bir görüş serdetmese de İslâm hukuku suç teorisi ile pozitif beşerî hukuk suç genel teorisi arasında dört unsur üzerinden mukayese yapma imkânının bulunduğunu söylemektedir. Bunlar; tipiklik, hukuka aykırılık, kınanabilirlik ve suçun özel görünüş şekillerinden ibarettir. Müellifin maddi ve manevi unsurların tipikliğin kapsamında yer aldığını söylemesi, kasıt ve taksiri “haksızlık tipi” içerisinde konumlandığını göstermektedir. Bu nedenle müellifin, manevi unsur ile kınanabilirliğin (kusurluluk) arasını ayırdığı ve her ikisini de müstakil birer unsur olarak gördüğü sonucuna varılabilir. Bu tespitimizi müellifin kınanabilirliğin kastın sınırlarını belirlediğini, kasti eylemi konu edindiğini ve kusur değerlendirmesinden ibaret olduğunu kabul etmesi güçlendirmektedir.¹⁰⁸

2.2. Klasik Fıkıh Eserlerinde Suç Tetkik Usulü

Klasik fıkıh kitaplarında suçu inceleme yönteminin, beşerî hukuktakinden birtakım farklılıkları bulunmaktadır. İslâm’da kısas ve had suçlarının bizzat nas tarafından belirlenmiş olması,¹⁰⁹ bu konuda herhangi bir keyfilik veya müphemliğe yer olmadığını göstermektedir. Bu durum, fikhî telifatta kısas ve had suçlarının taksim ve tarif edilerek kapsamalarının belirli hâle getirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle klasik eserlerde söz konusu suçların tetkiki, bizzat o suç için yapılan tanımlar üzerinden yürütülmektedir.¹¹⁰ Ayrıca bazı suç tiplerinde somut örneklemelerin de suçun tarifi yerinde kabul edildiğini belirtmek gerekir.¹¹¹

Bir suçun tarif edilmesi, hangi tür davranışların suç kapsamında değerlendirileceğini belirlemek demektir. Dolayısıyla suç tanımları, suçun tipeleştirilmesini; maddi ve manevi unsurlarının saptanmasını da sağlamaktadır. Başka tabirle tarifler vasıtasıyla eylemin haksızlık tipi (suçun maddi ve manevi unsurları) ve ayrıca hukuka aykırı (haksızlık), kusurlu ve cezalandırılabilir olup olmadığı ortaya koyulmaktadır.¹¹² Belirtmek gerekir ki mahiyeti farklı olmakla birlikte özel suçların tanımlanması bakımından bu aşamada beşerî ceza hukukunun İslâm ceza hukukuna benzediği söylenebilir. Ancak

¹⁰⁷ Nuri Kahveci, *Ana Hatlarıyla İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2019), 133.

¹⁰⁸ Kurban, *Suç Genel Teorisi Bağlamında Hareket*, 428.

¹⁰⁹ el-Bakara 2/178; en-Nûr 24/2; el-Mâide 5/38, 90.

¹¹⁰ Kudûrî, *Muhtasar*, 184, 195; Serahsî, *el-Mebûsât*, 8/36, 26/58, 2784; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 7/33, 233; Haskefî, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, 306, 697.

¹¹¹ Kudûrî, *Muhtasar*, 184; Merğînânî, *Hidâye*, 4/614-5; Haskefî, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, 697-8.

¹¹² Serahsî, *el-Mebûsât*, 9/36, 26/58, 27/84; Kudûrî, *Muhtasar*, 184; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 7/33, 233.

klasik eserlerde bu noktadan sonra bütün suçlar masaya yatırılarak aralarında ortak olan unsurların saptanması ve bu unsurların genelleştirilerek her bir suç için geçerli olacak genel bir teori oluşturulması (tamim metodu) şeklindeki yöntem tercih edilmiştir. Zira İslâm hukukunda özellikle kısas ve had suçlarının nastan elde edilmesi sebebiyle belirli ve sınırlı sayıda olması, tamime hacet bırakmamaktadır. Nitekim ceza hukuku, bahse konu suçlar bakımından ihlâlini konu edindiği şer'î değerlerin ulvilîği ve yaptırımlarının ağırlığı sebebiyle herhangi bir müphemliğe mahal bırakılmaması gereken bir sahadır. Bu bağlamda klasik eserlerin telif yönteminin hem fikhın mahiyetine hem de teorik anlamda suçların objektifleştirilmesine, pratik anlamda ise adaletin tesisine daha uygun olduğu söylenebilir.

Klasik fıkıh kitaplarında suçların tariflerinde veya bunlara dair yapılan analizlerde rükün veya şart ifadeleri bulunsa da bunların vasfı olan maddi (er-rüknu'l-mâddî) veya manevi (er-rüknu'l-ma'nevî) şeklindeki tabirlere rastlanamamaktadır. Dolayısıyla İslâm ceza hukukunda suç türlerinin unsurları belirlenmiş ancak bunlar hakkında bir nitelemeye bulunulmamıştır. Nitekim İslâm suç ve ceza hukukunun küresel anlamda daha iyi kavranabilmesi amacı taşıyan son dönem İslâm ceza hukuku çalışmalarında beşerî ceza hukukunun sistematîğine ve suç tetkik usulüne paralel anlatımlar yapılabilmesi¹¹³ İslâm ceza hukukunda suçun yapısal unsurlarının mevcudiyetine dair sunulan kaziyeleri haklı çıkarmaktadır.

Klasik eserlerde kısas ve hadler konusunda benimsenen telif yöntemi, suç türleri arasında ortak noktalar bulunmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Zira bu kitaplarda ilgili özel suç tipleri incelenirken bunların birbiriyle ilişkilerinden de bahsedilmiştir. Nitekim suçların kısas, had ve ta'zîr şeklinde kategorize edilmesi, aynı gurupta yer alan suçların müşterek kaideleri bulunduğuna işaret etmektedir. Söz gelimi hadler, suçta bir şüphenin bulunması durumunda düşmektedir. Yine bu suçların oluşumunda asıl olan, amden (kasten) icra edilmeleridir.¹¹⁴ Ancak klasik fıkıh eserlerinde özellikle had ve kısas suçlarında söz konusu kurallardan yola çıkarak genel bir suç teorisi veya suç tipi ortaya koyma şeklinde bir yazım metodu tercih edilmemiştir. Bu bağlamda İslâm ceza hukukunda kısas ve hadler bakımından suç/unsur ve tezahür şekilleri teorilerinin bulunduğu fakat bu konuda sırf tahlilci veya sırf tekçi bir anlayışın¹¹⁵ benimsenmediği söylenebilir. Kanaatimizce ilgili suçların tamamını kapsayan değil, her bir suçun

¹¹³ Bk. Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*; Behnesî, *el-Cerâim*.

¹¹⁴ Merğînânî, *Hidâye*, 2/504; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/3, 6/527; Meydânî, *el-Lübâb*, 474, 501.

¹¹⁵ Bk. Kunter, *Kanunî Unsurlar*, 29-30; Keyman, "Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu", 458, 465-6; Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1992), 2-3/3; Selçuk, *Suç Genel Kuramı*, 18-9.

müeyyideleri ile unsur ve tezahür şekillerinin beraberce ele alındığı bu yöntemi, İslâm ceza hukukunda *kıyas ve had suçları özel teorileri veya özel suçlara dair teoriler* olarak isimlendirmek mümkündür.

Öte yandan klasik fıkıh eserlerinde had ve kıyas suçlarının aksine ta'zîr suçlarının tek tek sayılmadığı görülür. Zira ta'zîr suçları belirli bir sayıyla sınırlı değildir. Buna mukabil ta'zîrin tayini ve takdirinin yetkili otoriteye ait olduğu belirtilmiş ve vücut sebebi, şartları, miktarı, keyfiyeti gibi genel ilkelerden bahsedilmiştir. Söz konusu genel ilkelerin kavranabilmesi maksadıyla bazı özel ta'zîr suçu tiplerine de yer verilmiştir. Belirtmek gerekir ki ta'zir suç ve cezalarına yönelik bahsedilen bu yöntem, mâsiyet teşkil eden eylemlerin zamanın ve toplumun şartlarına göre yaptırıma tabi tutulabileceğini ve bu işlemin nasıl gerçekleştirileceğini göstermektedir.¹¹⁶ Son tahlilde İslâm ceza hukukunda ta'zîr açısından genel bir teori bulunduğu açığa çıkmaktadır. Kanaatimizce anılan bu yöntemi ise *ta'zîr genel teorisi* olarak adlandırmak mümkündür.

Sonuç

Klasik fıkıh kitaplarında suç genel teorisinin kapsamındaki meselelerin özel suç türlerinin işlendiği başlıklar altında incelendiği görülmüştür. Bu eserlerde fikhî konular, belirli bir sistematik içerisinde birbirleriyle ilişkilendirilmek suretiyle ele alınmıştır. Dolayısıyla ceza hukukuna ait konular da fikhin kurmuş olduğu bu münasebet ağı içerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda klasik fıkıh eserlerinde özel-genel ceza hukuku ayırımı yapılmamıştır.

Klasik fıkıh eserlerinde kıyas ve had kategorisinde yer alan özel suç tiplerinin öncelikle tanımlandığı, sonrasında ise unsurlarının ve şartlarının ortaya koyulduğu görülmüştür. Bu durum, klasik fıkıh eserlerinde *tasnifçi* bir anlayışın bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu aşama sonrasında özel suç türlerinin özel unsurları genelleştirilmekte ve genel bir suç tipi oluşturma (tamim metodu) gayretine girilmemektedir. Beşerî ceza hukukunda ise bu genelleştirme yöntemi uygulanmaya çalışılmaktadır. Kanaatimizce sınırlı sayıda olması sebebiyle kıyas ve had suçları için tamim metoduna ihtiyaç yoktur. Ayrıca bu suçların ispatında herhangi bir şüphenin bulunmamasının gerekmesi, bu metodun kullanılmasını sakıncalı kılmaktadır. Bu bağlamda İslâm ceza hukukunda kıyas ve had suçlarının özel olarak incelenmesi daha doğru bir yöntemdir.

Ta'zîr suçları ise şeriatın mâsiyet kabilinden gördüğü ancak dünyevî bir yaptırımını belirlemediği suç türleridir. İslâm ceza hukukunda ta'zîr suçları sayıyla sınırlandırılmadığı için bu suçlara dair genel ilkeler belirleme yöntemi benimsenmiştir. Bu metot,

¹¹⁶ Bk. Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 7/64.

mâsiyet teşkil eden eylemlerin zamanın ve toplumun şartlarına göre yaptırıma tabi tutulabileceğini ve bu işlemin nasıl gerçekleştirileceğini göstermektedir. Dolayısıyla İslâm ceza hukukunda ta'zîr açısından genel bir teorinin bulunduğu söylenebilir. Kanaatimizce bu yöntemi *ta'zîr genel teorisi* olarak adlandırmak mümkündür.

Modern dönem İslâm ceza hukuku çalışmalarında yönlemsel açıdan beşerî hukukun etkili olduğu anlaşılmıştır. Zira bu eserlerde bir suç genel teorisi oluşturma çabası bulunduğu için özel-genel ceza hukuku ayrımı yapılmıştır. Bu noktada beşerî hukuktan etkilenerek fikhın orjinalliğini bozmamaya dikkat etmek gerekir. Dolayısıyla genel bir suç teorisi yerine kısas, had ve ta'zîr şeklinde taksim edilen suç türlerinin ortaklıklarının ve bunların kendi içerisinde tabi olduğu kaidelerin tespitine yönelmek daha uygun olacaktır.

Öte yandan son dönem İslâm ceza hukuku eserlerinde suçun, beşerî hukukun tasnifçi-tamimci usulüyle ele alındığı anlaşılmıştır. Arapça eserlerde suç; kanuni, maddi ve manevi unsur olmak üzere üç unsur üzerinden incelenmiştir. Türkçe eserlerde ise genelde suçun kanuni, maddi, manevi ve hukuka aykırılık unsuru olmak üzere dört unsur üzerinden ele alındığı görülmüştür. Kanaatimizce bu durum, manevi unsur ile kusurluluğu aynı kavramlar olarak gören 765 sayılı eski TCK'nın dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır. Belirtmek gerekir ki bu unsur taksimi, Türk ceza hukuku doktrininde hâlen birçok hukukçu tarafından kabul görmektedir. Ancak 5237 sayılı yeni TCK ile birlikte manevi unsur ile kusurluluğun arası ayrılmış, doktrinde bu görüşün taraftarları da artmaya başlamıştır. Dolayısıyla yeni yapılacak İslâm ceza hukuku çalışmalarında suçun unsurlarının belirlenmesinde Türk ceza hukuku ve doktrini dikkate alınmak isteniyorsa söz konusu yeni düzenlemenin de değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler./The authors declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler./The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları/Author Contributions: Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: MTT (%80), ZY (%20), Veri toplanması / Data collection: MTT (%80), ZY (%20), Veri Analizi / Data Analysis: MTT (%80), ZY (%20), Makalenin Yazımı / Writing up: MTT

(%80), ZY (%20), Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: MTT (%90), ZY (%10).

Kaynakça

- Akşit, Mustafa Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019.
- Apaydın, Yunus. “Siyâset-i Şer‘iyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 37/299-304. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Artuk, Mehmet Emin vd. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2006.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*. İstanbul: Bilişim Basım Yayın Ledektif Şirket, 2004.
- Aydın, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Literatüründe Öldürme Suçunun Maddî ve Manevî Unsurlarıyla İlgili Kavramların Gelişimi (Hicrî 4-9. Asırlar)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Aydın, M. Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 10. Basım, 2013.
- Aykul, Abdulmuid. *İslam Ceza Hukukunda Ta‘zir*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Başoğlu, Tuncay. “Ta‘zîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/198-202. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Başoğlu, Tuncay. “Meâyiru’t- ta‘zîr”. *İslâm Araştırmaları Dergisi* 7/24 (2010), 79-127. http://isad.isam.org.tr/vdata/sayi24/isad024_basoglu.pdf
- Behnesî, Ahmed Fethî. *el-Cerâ‘im fi’l-fıkhî’l-İslâmî*. Beyrût: Dârü’ş-Şûrûk, 1419/1988.
- Behnesî, Ahmed Fethî. *et-Ta‘zîr fi’l-İslâm*. Kâhîre: Müessesetü’l-Halîci’l-Arabî, 1419/1988.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 9 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1991.
- Boynukalın, Mehmet. “Suç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/453-457. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Centel, Nur vd. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 6. Basım, 2010.
- Cin, Halil – Akgündüz, Ahmed. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.
- Dağcı, Şamil. *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*. Ankara: y.y., ts.
- Demirbaş, Timur. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 11. Basım, 2016.
- Dihlevî, Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn. *Hüccetullâhi’l-bâliğa*. thk. es-Seyyid Sâbık. 2 Cilt. Beyrût: Dârü’l-Cîl, 1426/2005.

- Dönmezer, Sulhi – Erman, Sahir. *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Dülger, Murat Volkan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Hukuk Akademisi Eğitim ve Yayıncılık, 2021.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ. *el-Cerîme*. Kâhire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1419/1998.
- Ersoy, Uğur. “Hareketin ve Neticenin Haksızlığı Kavramları Işığında Taksirli Suçlarda Meydana Gelen Sonucun/Neticenin Hukuki Niteliği Üzerine Bir İnceleme”. *Ceza Hukuku Dergisi* 13/36 (Nisan 2018), 39-68.
<https://www.jurix.com.tr/article/12394>.
- Ferrâ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef. *el-Ahkâmü's-sultâniyye*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Gözler, Kemal. *Hukukun Genel Teorisine Giriş (Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu)*. Ankara: US-A Yayıncılık, 1998.
- Haddâd, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed. *el-Cevheretü'n-neyyire*. 2 Cilt. Kâhire: Matbaatü'l-Hayriyye, 1322/1904.
- Hafizoğulları, Zeki. *Ceza Normu Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 1987.
- Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm. *Mültekâ'l-ebhur*. thk. Abdullah Bilir. İstanbul: Yasin Yayınevi, 1431/2010.
- Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed. *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr ve câmi'i'l-bihâr*. thk. Abdülmünim Halîl İbrâhîm. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002.
- Haydar, Ali Efendi. *Usûl-i Fıkıh Dersleri*. b.y: y.y., ts.
- Hûrî, Ömer Muhyiddîn. *el-Cerîme esbâbühâ-mükâfekatühâ*. Dimeşk: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1424/2003.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimeşkî. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr*. 8 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1421/2000.
- İbn Kudâme, Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'*. 12 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Kâhire: Dâru Kütübi'l-İslâmî, 2. Basım, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr li'l-aczi'l-fakîr*. 10 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1433/2012.
- İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdurrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî. *Nihâyetü's-sûl şerhu Minhâci'l-vüsûl*. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.

- Kahveci, Nuri. *Ana Hatlarıyla İslâm Ceza Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2019.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Keçelioğlu, Elvan. "Ceza Hukukunda Haksızlık, Hareketin ve Neticenin Haksızlığı (Alman Ceza Hukuku Üzerine Bir İnceleme)". *Ceza Hukuku Dergisi* 8/21 (Nisan 2013), 21-32. <https://jurix.com.tr/article/3048?u=0&c=0>.
- Keyman, Selâhattin. "Suç Genel Teorisinin İki Temel Sorunu: Genel ve Soyut Hareket Kavramı - Suçun İncelenmesinde Tekçi ve Tahlilci Yöntemler". *Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan*. 429-467. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.
- Koca, Mahmut - Üzülmöz, İlhan. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *el-Muhtasar*. thk. Kâmil Muhammed Uveyda. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Kunter, Nurullah. *Suçun Kanunî Unsurları Nazariyesi*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1949.
- Kunter, Nurullah. *Suçun Maddî Unsurları Nazariyesi (Hareket-Netice-Sebebiyet Alâkası)*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1954.
- Kurban, Yasin. "İslâm Hukuku Ve Pozitif Hukuk Açısından Suç Genel Teorisi Bağlamında Hareket". *Ekev Akademi Dergisi* 7/77 (Şubat 2019), 411-448. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2564699>.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî. *el-Müdevvene*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Mâverdí, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, ts.
- Mâverdí, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvî'l-kebîr*. thk. Alî Muhammed Muavvîd - Âdil Ahmed. 19 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.
- Meraklı, Serkan. *Ceza Hukukunda Kusur*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Merğînânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferğânî. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Ahmed Câd. 4 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Hadîs, 1429/2008.
- Mevsilî, Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muh-târ*. 5 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1356/1937.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî. *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*. thk. Abdülkerîm el-Atâ. Dimeşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, 1423/2002.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuz b. Alî er-Rûmî. *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Ğureri'l-ahkâm*. 2 Cilt. Kâhire: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabî, ts.

- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuz b. Alî er-Rûmî. *Mir'âtü'l-usûl fî şerhi Mirkâtî'l-vüsûl*. İstanbul: Fazilet Neşriyat ve Ticaret A.Ş., 1315/1897.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuz b. Alî er-Rûmî. *Mirkât'ül-vüsûl ilâ 'ilmi'l-usûl*. b.y: y.y., ts.
- Önder, Ayhan. *Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.
- Önder, Ayhan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 3 Cilt. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1992.
- Özbek, Veli Özer vd. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 7. Basım, 2016.
- Özgenç, İzzet. "Davranış Normları Teorisi (Haksızlık ve Müeyyide ilişkisi)". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1-2 (Haziran 1996), 443-454.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/suhfd/issue/26616/280431>.
- Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.
- Sadrüşşerîa, Ubeydullâh b. Mes'ûd el-Mahbûbî el-Buhârî. *et-Tavdîh şerhu't-Tenkîh*. 3 Cilt. Dimeşk: Dârü'l-Farfûr, 1429/2008.
- Selçuk, Sami. *Suç Genel Kuramı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Marife, 1414/1993.
- Sübki, Ebû'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfi b. Alî b. Temmâm - Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdulvahhâb b. Alî b. Abdilkâfi. *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc*. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1416/1995.
- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed. *el-Muvâfakât*. thk. Ebû Ubeyde. 7 Cilt. Mısır: Dâru İbn Affân, 1417/1997.
- Şekerci, Osman. *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zîr Suçları ve Cezaları*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasan b. Ferkad. *el-Mebsût*. thk. Ebû'l-Vefâ el-Efğânî. 5 Cilt. Karaçi: İdâratü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, ts.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*. thk. Alî Muhammed Muavvid - Âdil Ahmed. 6 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme. *Muhtasaru't-Tahâvî*. thk. Ebû'l-Vefâ el-Efğânî. Kâhire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid. *Keşşâf-ü istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ûlûm*. thk. Alî Duhrûc. 2 Cilt. Beyrût: Mektebetü Lübnân, 1417/1996.
- Toroslu, Nevzat - Toroslu, Haluk. *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.

- Tortop, Nureddin - Yaka, Zeki. "Karâfî'nin Makâsîd Görüşlerinin Dayandığı Temeller". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Aralık 2020), 102-118.
- Tûrî, Muhammed b. Hüseyin b. Alî. *Tekmiletu el-Bahri'r-râik*. 8 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.
- Türçan, Talip - Yerlikaya, Ünal. "Ceza Hukuku". *İslâm Hukuku El Kitabı*. ed. Talip Türçan. 303-331. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Ûdeh, Abdülkâdir. *et-Teşrî'u'l-cinâ'iyü'l-İslâmî mukârinen bi'l-kânûni'l-vad'î*. 2 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. thk. Ahmed İzzü İnâye. 7 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1431/2010.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *Fıkıh Usûlü*. çev. Ahmet Efe. İstanbul: Risale Yayınevi, 2018.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu*. 10 Cilt. Dımeşk: Dârü'l-Fıkr, ts.